

УДК 94

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-11>**Ірина ГАХ,***orcid.org/0000-0002-5627-7039*

кандидат мистецтвознавства, викладач, докторантка

Львівської національної академії мистецтв

(Львів, Україна) *gachiruna@gmail.com*

«АНТОЛОГІЯ СТРІЛЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТИ 1915–17» – РУКОТВОРНА КНИГА-АЛЬБОМ ХУДОЖНИКА ЛЕВА ГЕЦА

«Антологія стрілецької творчості 1915–17» пережила нелегкий шлях до свого першого видруку 2021 року, адже, задекларована у міжвоєнні роки ХХ ст., протягом 50-ти років була практично недосяжною для науковців, поціновувачів української образотворчої культури, книгоманів, мистецтвознавців. Не було достеменно відомо, чи книга взагалі є збереженою: усі відомості про існування мистецької рукотворної історії Українського Легіону згадувались лише у пресі та літературі міжвоєнного періоду. У радянські десятиліття бойові та культурні надбання УСС були цілком викресленими з української історії. Українські науковці та дослідники національно-визвольного руху першої половини ХХ ст., представляючи історію Українського Легіону та діяльність Пресової Кватири, згадували «Антологію стрілецької творчості 1915–17», посилаючись на джерела 1920–1940-х років. Мало відомою була й біографія усусівця Лева Геца – технічного та художнього редактора, автора найчисельнішої кількості ілюстрованого матеріалу «Антології», музейника, археолога, науковця, багатолітнього викладача Краківської академії мистецтв, відомого українсько-польського художника. Без сумніву, участь Геца в появі «Антології стрілецької творчості 1915–17» є надважливою: саме він був ініціатором її створення, ідейним провідником, художником, ілюстратором та каліграфістом; йому завдячуємо не лише появі та збереженню цього унікального видання, але й популяризації. Доля книги міцно пов'язана із життєвим та творчим шляхом художника.

«Антологія стрілецької творчості 1915–17» – рукотворна мистецька книга- альбом, в якій художньою мовою представлено величні та трагічні сторінки боротьби Українських Січових Стрільців. Кожну сторінку цього епохального витвору словесної, музичної та художньої культури створили 27 військовослужбовці-усусівці, що були безпосередніми учасниками подій Першої світової війни, талановитих непересічних молодих людей, які присвятилися великій та благородній справі – творенню оригінальної, високомистецької книги-альбому, присвяченої Українським Січовим Стрільцям.

Аналіз досліджень. Про існування «Антології стрілецької творчості 1915–17» та її місцезнаходження стало відомо лише тоді, коли автор отримала можливість опрацювати документально-історичні матеріали Інституту Національної Пам'яті (Польща), де зберігаються Щоденники художника Лева Геца; два томи «Книги-Споминів» з бібліотеки оо. Василіян в Римі (Італія), архіви історичного музею Сянока (Польща).

З огляду на те, що пропонувані матеріали оприлюднюються вперше, вважаємо, що історію створення та мистецьку вартість книги-альбому необхідно розглядати в контексті життєвого та творчого часопростору автора та упорядника, художника Лева Геца.

Метою статті є оприлюднення невідомих і малодосліджених історичних та архівних матеріалів ранньої творчості автора-упорядника та художнього редактора книги-альбому «Антологія стрілецької творчості 1915–17», молодого усусівця – Лева Геца, адже кожна сторінка рукопису була спроектованою, ілюстрованою та художньо оформленою рукою мистця.

Ключові слова «Антологія стрілецької творчості 1915–17», Українські Січові Стрільці, Лев Гец, Перша світова війна, мистецьке видання.

Ірина ГАХ,*orcid.org/0000-0002-5627-7039*

Candidate of Art History, Lecturer, Doctoral Student

Lviv National Academy of Arts

(Lviv, Ukraine) *gachiruna@gmail.com*

“ANTOLOGIA STRILETSKOYI TVORCHOSTI 1915–17” – A HAND-MADE BOOK-ALBUM BY LEV GETS

«Anthology of Riflemen's Art 1915–17» overlived a difficult path to its first publication in 2021, being declared during interwar times of the XX century, for 50 years was almost unobtainable for scientists, connoisseurs of Ukrainian visual arts, bookworms, art critics. It is not known whether the book has been preserved. All information about the existence of the artistic man-made history of the Ukrainian Legion was mentioned only in the press and literature of the interwar

period. During the Soviet decades, the military and cultural assets of the Ukrainian Sich Riflemen were wholly erased from its history. Ukrainian scientists and researchers of the national liberation movement of the first half of the 20th century, presenting the history of the Ukrainian Legion and the activities of the Press Apartment, mentioned «Anthology of rifle work 1915–17», referring to sources of the 1920s–1940s. The biography of Lev Gets, one of the members of the Ukrainian Sich Riflemen, was also little known. He was a technical and artistic editor, author of the most numerous illustrated material of the «Anthology», museum curator, archaeologist, scientist, long-term teacher of the Krakow Academy of Arts, and famous Ukrainian-Polish artist. Without a doubt, Gets's participation in the nascency of the «Anthology of Riflemen's Art 1915–17» is essential: he was the initiator of its creation, an ideological guide, an artist, illustrator, and calligrapher; we owe him not only the appearance and preservation of this unique publication but also its popularization.

The book's fate is strongly connected with the life and creative path of the artist. «Antologia Striletskoyi tvorchosti 1915–17» – is a hand-made book-album in which the great and tragic pages of the struggle of the Ukrainian Sich Riflemen are presented artistically. Each page of this epoch-making work of verbal, musical, and artistic culture was created by 27 servicemen, members of the Ukrainian Sich Riflemen, who were direct participants in the events of the First World War. They were talented young people who devoted themselves to a great and noble cause – the creation of an original, highly artistic book-album dedicated to the Ukrainian Sich Archers.

Research analysis. The existence of the «Anthology of Riflemen's Art 1915–17» and its location became known only when the author had the opportunity to process the documentary-historical materials of the Institute of National Memory (Poland), where 9 Diaries of the artist Lev Goetz are stored; two volumes of «Memory Books» from the library of Vasiliyan in Rome (Italy), archives of the historical museum of Sanoka (Poland).

Considering the fact that the proposed materials are being made public for the first time, we believe that the history of creation and the artistic value of the book-album must be considered in the context of the life and creative time-space of the author and compiler – the artist Lev Gets.

The purpose of the article is to publicize the unknown and little-researched historical and archival materials of the early work of the author-compiler and artistic editor of the «Anthology of Riflemen's Art 1915–17», a young member of the Ukrainian military group – Lev Gets. Every page of this manuscript was designed, illustrated, and artistically decorated by the artist's hand.

Key words: «Anthology of Riflemen's Art 1915–17», Ukrainian Sich Riflemen, edition, Lev Gets, First World War, art edition.

Виклад основного матеріалу Лев Гец народився у Львові 13 квітня 1896 р. Навчання розпочинав у школі імені Маркіяна Шашкевича, продовжив у польській – св. Мартина, де й проявив здібності до каліграфії та рисунку. Сімейні обставини склалися так, що Лев – як найстарший у багатодітній родині, змалку був вимушений багато і важко працювати, адже батько влаштував його на будову, де протягом кількох років виснажливої праці хлопчина здобув фах муляра.

З 1912-го року Левко навчався на будівельному відділі Промислової школи у Львові, а під час канікул продовжував працювати. Випадкове знайомство із Іваном Левинським відомим галицьким будівничим, який з першої зустрічі вподобав хлопчину, кардинально змінило його життя: Левинський порекомендував юнака відомому у Львові художнику Олексі Новаківському. Доволі коротке спілкування із знаним митцем (відвідини майстерні художника тривали лише рік) на багато років закарбували в свідомості юнака розуміння мистецьких цінностей, привили велику любов до образотворчості та вплинули на вибір майбутнього. Але 1914 рік приніс до Галичини переміни, які кардинально змінили мрії хлопчини: «... бачив я рознузданість війни... в освітленім великім вікні, бачив я російських старшин і львівські гарні дами – як накидались вони воякам на шиї і реготались на ціле горло. Це один з перших

образків – котрий вліз мені в голову. По Львові про тії регі говорили, з тих часів доволі багато. Але це **допера початок війни ... перше** страхиття в житті пережив я від москалів. Років мені тепер 19. Вступаю до Українських Січових стрільців дня 30.VII. 1915 р.» (Гец, 1930–1941: 13). Так розпочалося доросле, сповнене випробувань, життя юнака, який не готувався до участі у військових діях, а був цілковито посвячений образотворчості та мріяв про навчання у котрійсь з європейських вищих мистецькій шкіл: «Від тепер покінчились всякі сентименти. Не було вже ніяких переживань. Життя рівне і монотонне, приголомшене і тверде. Тут родились дивні приятелі, дивна опіка і дивне, подиву гідне здоровля. При стрільцях я мало зазнав потрясінь духа у значінню змін... Рисую де тільки можу. Аж раз мене арештовують...» (Гец, 1930–1941: 15).

З перших місяців служби за велику любов до малювання молодого усусівця звинуватили в шпигунстві, адже в рисунках він детально та правдоподібно зображав все, що бачив довкола себе: фортифікаційні та архітектурні споруди, портрети командирів і товаришів по службі. Командування потрактувало художню діяльність Геца розвідкою на користь супротивника. І лише тоді, коли вияснилося, що до початку війни Левко навчався образотворчому мистецтву і планував посвятитися мистецтву «...зробили нового маляра для

нашого стрілецтва... Робив все подвійну службу. Був жовніром, робив службу в окопах, в штурмі, про дртах, санітетах, телефоні і піонірах. По при ту службу, робив рисунки і акварелі» (Гец, 1930–1941: 15).

Незважаючи на труднощі перебігу військових дій, усе, що відбувалося у житті УСС-ів було для Геца особливими «хвилями вільного життя», що формувало його характер та світосприйняття: «Ніде я так свobodно віддиху не набрав, як в ті часи, при Усусуах. І мова була своя, і команда, і люди щиро наші, не забрехані – і пісні і музика, поети і малярі, тверезі до пересаді і попиваючі, Хотів ти сварку – була і наша сварка, була наша любов і наша смерть. А все те гріло, виховувало і не було ніколи гіркого жалю. Ховали друзяку, поплакали аж до хустини, а потім щирий сміх, трохи крізь сльози, але розвенів пізніше як метал і сміялись всі, сміялись аж до хустини» (Гец, 1930–1941: 15). На талановитого хлопчину, який у рисунках правдиво, достовірно та емоційно змальовував життя усусівців стало відомо у Пресовій Кватир. Завдяки інтенсивній роботі цього підрозділу УСС маємо унікальні документальні, літературні, публіцистичні фотографічні та пісенні свідчення подій 1914–1918-х років, пережиті Українським Легіоном у часи Першої світової війни та Визвольних змагань, з неї повсталася стрілецька образотворчість (рисунки, шаржі, малярство та ін.), яку створили відомі українські художники: Іван Іванець, Юліан Буцманюк, Осип Сорохтей, Осип Куриласа, Лев Лепкий та б. ін. До створення культурно-мистецького спадку Українського Легіону був залучений і Лев Гец, бо увійшов у перелік художників-усусівців, які змальовували життя Українського Легіону «в окопах»: «Я при УСС рисував як самоук портрети старшин і віддавав їх команді, отаманові Василеві Дідушкові, з котрим перебував я у одній землянці над Стрипою. Дідушок вислав мої малюнки до «Шляхів» у Львові...» (Гец, Кг 010/10948/8: 103).

Так склалося в житті Геца, що він був учасником вирішальних боїв восени 1915-го року над річкою Стрипа (Тернопільщина) в наступальній операції Південно-Західного фронту під назвою «Брусилівський прорив», що стало найжахливішим випробуванням для молодого усусівця. Кількатижневі бої під Бережанами та Потуторами, великі втрати «живої сили», криваві батальні сцени «на багнетах» спричинили настільки сильне нервово потрясіння, що під час одного кривавого зіткнення Гец знепритомнів і пролежав невизначений час на полі бою. Коли прийшов до тями і повернувся до свого військового підрозділу то

дізнався, що побратими-усусівці були переконаними в його загибелі та написали до родини листа із сумною звісткою.

Проте доля мала на молодого художника свої далекоглядні наміри. Гец, прагнучи відволікатись від воєнних буднів, та якомога більше малювати та спілкуватися із такими як сам – молодими, сповненими наснаги до життя та реалізації творчих задумів молодими усусівцями, займався улюбленою справою – малярством: «Було нас тоді троє: Лев Гец, Василь Бобинський і Володимир Крижанівський Перший – маляр, другий – поет, Третій – музика. За моїм почином задумали ми видати книгу мистецьких творів, воєнної музики, ручно друковану мною і мною теж ілюстровану. Кожному із нас було по 20 років, і ми в воєнних невигодах у Пісочній розпочали своє «велике» діло. Праця кипіла в нас в середині, повна фантазій і мрій. Книга росла скоро...» (Гец, Щоденник /7: 718). «Великим ділом» став унікальний мистецький витвір – рукотворна книга-альбом «Антологія стрілецької творчості 1915–17», де художньою мовою було пережито «...період військовий представили в рисунках, в яких можна прочитати більше, ніж з написаного» (Гец, Щоденник /4: 35). У книгу увійшли праці молодих усусівців, соратників Геца «по перу та пензлю», музикантів, поетів, художників: «...120 картонів з сточеними краями, фахово оправлених у шкіру, коштувала 4 роки праці у вільний від служби час... Це єдина праця із залюбленням в мистецтві, яка здатна знівелювати різні неприємності». (Гец, Щоденник /4: 35) До кінця військової служби в лавах УСС, Гец цілком завершив «Антологію».

Багато ілюстрована книга-альбом «Антологія стрілецької творчості 1915–17», яку зібрали і видали Лев Осип Гец та Богдан Володимир Крижанівський, представляє унікальний художньо-історичний матеріал: ілюстрації (рисунки та акварелі), літературні твори та вірші, пісні (нотні стани та слова пісень). Кожна сторінка книги (більше як 100 аркушів) – завершений витвір мистецтва, маленька розповідь про конкретну особу, подію, історію присвячені військовій тематиці. Книга об'єднана не лише розвитком сюжету, але й тематикою малюнків, а головне – ідеями та почуттями: настроєвістю, готовністю до боротьби, болями втрат та глибинними переживаннями смутку за рідними, коханими, близькими, що вправно виражені в художній формі.

Літературні твори Осипа Назарука, Богдана Заклинського, Івана Коссака, Осипа Кваса та ін.; вірші Василя Бобинського, Юрія Шкрумеляка, Миколи Голубця, Антіна Лотоцького та ін.; пісні

(з нотним станом) Богдана Крижанівського чи Михайла Гайворонського талановито «виписані» в кожний аркуш книги. В «Антології» присутні малярські на графічні твори не лише Лева Геца, але й відомих художників-усусівців: Івана Старчука – «Новобранець» та «Нове життя», Осипа Куриласа – «Реквізіція», «Барабанный огонь», «Настя», «Граната», «Пожежа Залипя»; шість графічних портретів Михайла Гаврилка та кілька рисунків Івана Іванця. Але найбільша кількість малярських робіт належить саме Гецові. Двадцять три малюнки присвячені військовій тематиці: сюжетно, композиційно та художньо викінчені рисунки (кольорові чи чорно-білі), тематичні мініатюри і заставки, різноманітні декоративні прикраси у вигляді орнаментальних бордюрів або рубрикаційних знаків – це образотворче втілення вродженого таланту художника. Справляється враження, що створюючи «Антологію», Гец звертався до традицій ілюстрування й художнього оздоблення мистецької книги та її пластичного втілення, які можемо порівняти хіба із давніми церковними рукописами, адже принцип заповнення аркушів літературним та художнім матеріалами є дуже схожими.

Увесь, майстерно представлений художником, ілюстративний матеріал в сукупності з авторським шрифтом, який органічно вписаний в формат мистецького альбому, справляють високо естетичне враження. В «Антології» усі ілюстрації, малюнки та посторінкові мініатюри відображають зміст пропонованого писемного чи музичного матеріалів, а заставки чи декоративні прикраси влучно доповнюють тексти чи нотні стани. Гортаючи книгу, прослідковуємо власне естетичне кредо автора, ретельно підібраний стиль подачі, що органічно виходить з його творчої особистості.

Тематичні рисунки Геца вражають правдивістю та емоційністю пропонованого матеріалу, адже художник працював безпосередньо у «польових» умовах, що сприяло створенню «достовірних вражень», «фотофіксацій» та коротких, мальованих «з натури» портретів товаришів-усусівців (рисунок Григорія Коссака на коні), окремих епізодів з поля бою («До ясних зір», «З огню», «Віч на віч смерті»), пережитих моментів відчаю чи болі втрати («Могила», «Пам'ятник»), вправно відтворених автором у вигляді малярських чи графічних творів. Підкреслену емоційність спостерігаємо в творах «Похоронна пісня» (де представлено автопортрет художника), алегоричних композиціях під назвою «Тріумфатор», «Людина», «Відчай». Переважно чорно-білий формат, загострено

лаконічна виразність лінії, підкреслена характеристика образу – це чи не найвиразніші художні засоби, притаманні творам Геца, який, на той час ще не мав академічної мистецької освіти. Та, незважаючи на це, роботи молодого, розпочинаючого творчий шлях художника, демонструють вправне володіння рисунком, вроджене чуття композиції, уміння мінімальними художніми засобами передати образну глибинність зображення. Графічні оздоблення сторінок виконувалося контурним рисунком із невеликим штрихуванням та акварельними замальовками.

Надважливим елементом оздоблення книги є сюжетні та орнаментально-декоративні заставки, якими художник заповнював кожен сторінку «Антології». У виконанні Геца заставки виконують подвійне завдання: функціональне, яке полягало у виділенні посторінкової побудови текстового матеріалу, та естетичне, що надала кожному літературному чи музичному твору підкреслено художнього вигляду. В «Антології» посторінкові заставки, тематичні мініатюри, орнаментальні бордюри і рубрикаційні знаки не повторюються. Вони носять виокремлений художньо-ідейний формат, а часом і власну сюжетну розповідь.

Весь текстовий посторінковий матеріал є рукописним, а книга оправлена в шкіру із золотим орнаментальним тисненням, створеним Левом Гецом.

Вперше, восени 1918-го року єдиний рукотворний екземпляр «Антології стрілецької творчості 1915–17» був представлений на виставці Українських Січових Стрільців у Національному музеї у Львові. Ця Виставка стала знаковою подією у культурному житті галичан, адже вперше до огляду було запропоновано історико-документальний та образотворчий матеріали, присвячені діяльності українських збройних формувань, а головне – створені руками безпосередніх учасників подій Першої світової війни: світлини з життя Січового Стрільцтва 1911–1914 років, фотопортрети керівників та активних учасників стрілецького руху, батальні сцени конкретних військових подій у Карпатах (1914), над Дністром (1915), під Золотою Липою та Дикими Ланами (1916), під Конюхами (1917) та ін. Експозицію великої виставки доповнювали друковані матеріали та часописи «Самоохотник», «Бомба», «Самопал», «Червона калина» та ін. Окрасою виставки стала галерея портретів отаманів Українського Легіону, малярство митців-усусівців Івана Іванця, Осипа Куриласа, Юрія Назарука, Юліана Буцманюка й інших учасників Пресової Кватири.

На цій Першій виставці УСС до огляду було запропоновано «Антологію стрілецької

творчості 1915–17», що стало знаковою подією виставки, а ім'я молодого, до того часу нікому невідомого, упорядника та автора художнього оформлення – Лева Геца одразу було шанованим в мистецьких колах: його визнали талановитим художником, патріотом, популяризатором слави Українського Січового Стрілецтва. Під час експозиції книга-альбом була фоторепродукованою, що уможливило її розповсюдженню між поціновувачами.

По завершенні виставки «Антологія стрілецької творчості 1915–17» залишилася в автора.

Не маємо відомостей чи «Антологія» експонувалася на виставках, присвячених 20-й річниці Українського Легіону, які відбувалися у Львові (1934), Станіславі (1935), Тернополі (1936). Найбільш ймовірно, Гец зберігав книгу-альбом у себе, і лише в лютому 1934 року в приміщенні Музею Наукового Товариства у Львові на відкритті Персональної виставки Геца «показував стрілецький альбом» відвідувачам експозиції (Гец, 1934). Рукотворний альбом «Антологія стрілецької творчості 1915–17» в єдиному авторському екземплярі очікувала задекларований в 1920-х роках видрук.

По завершенню війни Гец повертається до Львова і «... завважає дійсно дивний рух. Говориться ясно про розвал Австрії. І розвал цей прийшов в листопаді. Я є вже на службі українській державі і беру нову участь у бою за Львів. Команда наша була в Народному Домі. Беру участь в вивісці нашого прапора на Ратуші». (Гец, 1930–1941: 24) 2 листопада 1918-го під час бою на вулицях Львова Гец отримує поранення ніг та потрапляє у шпиталь на кілька місяців: складні операції та порятунок від пожиттєвого каліцтва були ще одним випробуванням в житті 22-літнього усусівця (Гец, 1930–1941: 27-28). По завершенні лікування Геца переводять на коротку реабілітацію до Дзедзіна на Шленску, після чого засилають в табір інтернованих у Домб'є під Краковом «...де було тоді багато колишніх інтернованих і поневолених... Та на Дамб'ю я почувався як у себе дома... Привитався з друзями і запізнав з новими. Не було часу на марнування. Дібрав двох товаришів – згуртував кружок малярів і приступив негайно до другої великої книги під назвою «Домб'є» (136 карток) ...Плян твору подібний як в «Антології Стр.[стрілецької] творчості» (Гец, 1930–1941: 30)

Так з'явилася ще одна рукотворна книга «Домб'є – 1919», художнім редактором та упорядником якої став Лев Гец.

1921–1924 роках Гец навчався в Краківській академії мистецтв, по завершенні якої отримав

роботу учителя в гімназії ім. Королеви Софії в маленькому провінційному містечку Сянок (нині територія Польщі). Окрім педагогічної праці, багато малював та захопився культурою лемків. 1930-го року став співорганізатором і багаторічним керівником музею «Лемківщина» (1930–1939), в якому не лише структурував науково-дослідницьку діяльність, запровадив реставраційну й археологічну справу, але й долучив установу до музейного руху першої половини ХХ ст. Окрім того, Гец активно виставляв малярські твори на виставках у Львові (1928, 1929, 1930, 1932, 1934, 1935, 1936, 1939), Берліні (1933), Празі (1933), Парижі (1934), Римі (1938), Сяноку (1940) та ін.

В квітні 1937-го року художник неочікувано отримав листа від товариша-усусівця Ігора Федіва – співзасновника Українського видавничого інституту, в якому автор цікавився долею книги-альбому та пропонував «...конче видати «Антологію стрілецької творчості». Федів запросив Геца до Львова «...аби зробити умову і, ... по угоді віддати йому оригінал «Антології» (Гец, 1930–1941: 107). В українських видавничих колах, які добре пам'ятали успіх книги визріла ідея «зробити обрахунок друку цього альбому» і повідомити автора «...чи приступить друкувати книжку, чи ні» (Гец, 1930–1941: 108). Новина про можливість видруку книги, про що йшлося ще по завершенню Першої виставки УСС 1918-го, була для Геца довгоочікуваною і він відвіз рукопис до Львова. Та, на велике розчарування автора, українське видавництво таки відмовилось від реалізації цього проекту – кольорове видання було занадто вартісним (Гец, 1930–1941: 117).

Видрук «Антології» було відкладено на невідомий час.

1939 року, із початком Другої світової війни Лев Гец був призначений директором об'єднаних культурних організацій міста: польського Музею землі сяноцької та музею «Лемківщина». У складній атмосфері воєнного часу та щохвилиноної загрози життю суспільно-політична ситуація в окупованому багатонаціональному Сяноку, як, зрештою, в цілому регіоні, була надзвичайно напруженою, а часом фатальною. Цивільне населення, вартісно оцінюючи багатолітню педагогічну працю Геца до початку Другої світової війни, його плідну творчоту культурологічну діяльність, участь у виставках українського і польського мистецтва та ін., не приймали того факту, що під час окупації відомий сяноцький художник, педагог, культурний діяч погодився очолити об'єднані музеї. На думку мешканців міста така «співпраця» з гітлерівським

режимом демонструвала його прихильність до окупаційної влади. У зворотному не переконувало навіть те, що Гец сумлінно виконував професійні обов'язки і однаково ретельно доглядав та оберігав довірені йому музейні експонати польської та української культури, принципово і показово не втручався у політичні події, відмовлявся розуміти не лише дії фашистської влади, але й українських націоналістичних організацій, за що мав серйозні проблеми з гестапо.

1944 року, коли до міста наблизилась лінія фронту, Гец дуже добре усвідомлював, що чекало на нього, як директора єдиного музею окупованого Сянока, який працював під керівництвом гітлерівської влади. Саме тому був вимушений поспіхом покидати місто, в якому прожив двадцять років, залишити практично все майно: картини, мистецьке знаряддя, особисті речі. Він рятував власне життя. Тікаючи з Сянока художник взяв із собою лише ті невеликого розміру пакунки, які міг взяти із собою: рукотворні книги-альбоми «Антологію стрілецької творчості 1915–17» і «Домб'є 1918–19», а також папку із рисунками періоду 1915–1919 років. На сяноцькій залізниці, де було добре чути артилерію червоної армії, художник зрозумів, що його життя може у будь який момент обірватися. Тому, коли побачив свого давнього приятеля, лікаря – Маркіяна Дзеровича, віддав йому свій мистецький багаж і попросив зберегти його, надіючись на благополучний виїзд з міста. Вперше рукотворні книги «покинули» господаря.

По війні доля привела Геца до Кракова, де художнику успішно (як йому здавалося) вдалося «розчинитися» між людьми, а з часом навіть влаштуватися на роботу до Краківської академії мистецтв.

Після завершення Другої світової війни, коли в Польщі кардинально змінилася влада і розпочалися незворотні процеси встановлення радянської влади, Гецом «зацікавилися» Служба Безпеки (SB – Służba Bezpieczeństwa) новоствореної Народної Республіки Польщі. Художникові «пред'явили» усі його «попередні гріхи» перед новоствореною політичною системою: службу в лавах УСС, участь у Листопадових подіях, працю в музеї «Лемківщина», роки праці в окупаційному Сяноку... Переслідування і польською і радянською спецслужбами, ув'язнення, спроби співробітників СБ шантажем та психологічним тиском до співпраці довели Геца до спроби скоєння в 1953 році суїциду, але лікарям вдалося врятувати життя художникові.

Гец довго приходив до тями і лише допомога друзів, колег по роботі, студентів, повернули його

до нормального життя. Нові враження та приємні події допомагали у загоєнні пережитих душевних та тілесних ран. Одним із таких позитивних моментів став неочікуваний лист з Відня: «...пакунок, який ти мені в 1944 р. доручив Ти мені на Шенбруннерстр, не загиб помімо збомбування моєї хати і страти мого майна тільки тому, бо я переніс його в пивницю, пізніше переїхав він з марними рештками мого, бомбами роздертого лахміття, під мою сьогоднішню адресу. Після упадку Гітлера і мого примусового виїзду, жена і діти перенесли ті два пакунки. Загорнені в непромокальні полотна, винесли з хати та вкрили їх під згарищами, що стояли недалеко від нас. Це підприємство було зроблене ночією. ... перенесли Твої духові діти в пивницю нашої хати і замуровано з нашими річачами. Коли прийшов спокійніший час все перенесли в хату...» (Гец, Кг 010/10948/4: 337–338) З отриманого 1957 році листа від давнього товариша, Гец дізнався про щасливу долю «Антології стрілецької творчості» та «Домб'є» – двох рукотворних альбомів, щасливо вивезених М. Дзеровичем 1944 року з Сяноку, які художник вважав втраченими назавжди.

Після війни Дзерович перебрався до Австрії і довгий час розшукував Геца: «...Я дав знати всюди в Європу, в Америку а навіть а Польщу, що я хочу Тобі повернути майно, що Ти мені його зіставив, та з усіх усюдів мені відповідали, що ніхто конкретно не знає про Твою долю, але багато людей робили здогади, що тебе не має в живих...» (Гец, Кг 010/10948/4: 326). Знайти старого товариша Дзеровичу допоміг випадок, що стався з Гецом 1953 року: про трагічні події у житті художника було відомо не лише у Польщі – історія нелюдських дій польських спецслужб була оприлюдненою в багатьох країнах. Саме в такий спосіб давні друзі та знайомі дізналися де і в яких умовах живе і працює знаний художник Лев Гец. «...Я щасливий, що Ти живеш, що маю змогу Тобі, як одному Власникові звернути усі праці... усі Твої твори, малюнки захоронилися від цвілі і знищення ... вони знаходяться в цілості за виїмком захоронних картонів, після перепитій трохи ушкоджені» (Гец, Кг 010/10948/4: 326), – писав Дзерович до художника, добре знаючи ціну збережених ним витворів мистецтва.

Гец був безмежно щасливий, що тека, я якій, знаходився оригінальний примірник «Антології стрілецької творчості 1915–17», зберігся у первозданному вигляді. Він добре усвідомлював, що пересилати єдиний оригінальний примірник книги до Польщі було небезпечно – вона б просто не дійшла до автора. Тому, було прийняте єдине

правильне рішення: віддати обидва альбоми та усі графічні твори 1915–17 рр. на збереження у надійне місце.

5.02.1958 року, у тому часі відомий українсько-польський художник, який жив і працював у Кракові, але й надалі перебував під наглядом Служби Безпеки, отримав листа від о. Івана Патриля – протоархимандрита Василянського Чину в Римі з лаконічно-коротким повідомленням про щасливе отримання на постійне збереження творів художника в архіві бібліотеки оо. Василян у Римі (Гец, Кр 010/10948/4: 352).

Більше як 50-ть років рукотворні книги-альбоми «Антологія стрілецької творчості 1915–17», «Домб'є 1918–19» та тека з графічними роботами Лева Геца 1915–1919 рр. зберігалася у Римі.

2021 року «Антологія стрілецької творчості 1915–17» побачила світ у Львові у вигляді факсимільного видання, яке отримало престижну нагороду на міжнародному 29-му Форумі видавців BookForum.

Висновки. «Антологія стрілецької творчості 1915–17» – рукотворна книга – альбом, яка в художній формі безапеляційно демонструє виразний високомистецький рівень національної образотворчості перших десятиліть ХХ ст. Весь ілюстративний матеріал, пропонований автором та художнім редактором Л. Гецом, має яскраво виражені якісні мистецькі характеристики, зумовлені не лише актуальними запитамі історичного та часового вимірів, але й виступає надважливим етапом розвитку української графіки періоду Першої світової війни. В ілюстративній частині книги-альбому всім авторам, причетним до її творення, вдалося переконливо представити цілісну картину

розвитку воєнної тематики в національній образотворчій культурі початку ХХ ст., художньо-мистецькі та формально-образні засоби її втілення у першому і єдиному мистецькому рукописі, присвяченому Українським Січовим Стрільцям.

Мистецький рівень усього пропонованого в «Антології» ілюстративного матеріалу авторства Лева Геца став одним з найвищих досягнень ранніх творчих напрацювань художника, де виразно представлений не лише непересічний талант автора, але й глибоко емоційна реакція молоді творчої особистості на абсурдність та жахіття подій Першої світової війни.

Поява «Антології стрілецької творчості 1915–17» надало авторові – Л. Гецові статусу літописця-ілюстратора складного та величного періоду в історії України початку ХХ ст. Без участі Геца книга-альбом не відбулася б, адже, кожна сторінка цього рукотворного видання належить його творчій обдарованості. Він був організатором, технічним і художнім редактором; його ілюстрації стали справжніми окрасами книги, продемонструвавши вроджений талант і вишуканий художній смак молодого художника.

Для української культури мистецька, документальна та історична вартість «Антології стрілецької творчості 1915–17» є безцінною. Цей альбом – книга-реліквія, що наочно представляє не лише високу майстерність її творців, але й наочно демонструє силу та велич українського народу, який в важкі часи боротьби на Незалежність акумулював найкращі риси, продемонструючи найвищі почуття Патріотичності, Сили Волі, Гідності та великої любові до України, що спостерігаємо й у наші часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гец Л. Книга-Спомини. у 2 кн. Рим: Вид-во оо. Василян. Т. 1. Сянок, 1930–1941. С. 1–219.
2. Гец Л. [Щоденники]. *Institut Pamięci Narodowej*. (IPN) Кр 010/ 10948/4-8. Т. 4, 5, 6, 7, 8. Краків, 1954–1964.
3. Гец Л. Про свою Буденщину і про свої мрії. *Назустріч*. Львів, 1934. 15 лют. С. 4.

REFERENCES

1. Gets L. Knyha-Spomyny. [Book-Memoirs.] In two books. Rome. Archive of the library of Vasiliyan. Sanok, 1930–1941. Nr. 1. Pp. 1–219 [in Ukrainian].
2. Gets L. Shchodennyky. [Diaries.] Instytut Pamięci Narodowej. (IPN) Кр 010/ 10948/1-9 Krakow. Nr. 4, 5, 6, 7, 8. [in Polish and Ukrainian].
3. Gets L. Pro svoyu Budenshchynu i pro svoyi mriyi. [About his Ordinarity and his dreams.]. Lviv. Towards. [Nazustrich], 1934. Nr. 4, (February 15). P. 4 [in Ukrainian].